

SESTAVENÍ VLÁDY ERNESTA VON KOERBERA A OBNOVENÍ ÚŘADU ČESKÉHO MINISTRA KRAJANA ROKU 1900

Luboš Velek

Emancipace české společnosti v habsburské monarchii po stránce kulturní, politické a hospodářské měla po ukončení období neblahé pasivní politiky 60. a 70. let pozvolna stoupající tendenci. Tento postupně se rozvíjející trend nabyl na významu, rychlosti a zřetelnosti v polovině 90. let 19. století, kdy mladočeši ve Vídni přesvědčivě dokázali, že s českou politikou je třeba počítat jako s významným a dlouhodoběji neopominutelným činitelem. Jestliže se jazykové požadavky mladočechům ještě nepodařilo pro rozhodný odpor předlitavských a zvláště pak českých Němců prosadit, tak v dalších oblastech svého snažení dosáhli ne bezvýznamných úspěchů. Snaha dohnat pasivním odporem promarněné možnosti a šance k rozvoji národa vedly umírněné křídlo mladočeské strany – které se v polovině 90. let prosadilo v jejím vedení – k usilovné činnosti v tomto směru. Jedním z cílů jeho snažení a taktiky (v rámci tzv. etapové politiky) bylo vybudování českých (či Čechům nakloněných) pozic ve vrcholných místech předlitavského správního a politického systému. Od získání těchto pozic si mladočeši, byť s přehnaným optimismem, slibovali snazší uskutečnění svých požadavků, a to nejen jazykových a národních, či ve vrcholné etapě státoprávních, ale i prosazení každodenních potřeb (v oblasti školství, kultury, dopravy, komunální politiky...). Zřetelným projevem českých emancipačních snah bylo nejen sebevědomé vystupování mladočeské delegace na říšské radě, ale i obsazování důležitých úřednických míst v předlitavském aparátu českým úřednictvem. Úspěšným výsledkem této politiky bylo například jmenování mladočeského předáka Josefa Kaizla klíčovým ministrem financí ve vládě Franze Thun-Hohensteina (1898–1899). Kaizl, navazující po letech na působení J. Jirečka a A. Pražáka, tak zahájil takřka nepřetržitou plejádu českých ministrů v budoucích předválečných kabinetech Předlitavska. Dalším významným úspěchem mladočeské politiky bylo jmenování s mladočechy úzce kooperujícího Antonína Rezka ministrem krajanem ve vládě Ernsta von Koerbera roku 1900. Rezek tak navázal na odkaz prvního českého ministra krajana, kterým byl v letech 1879–1881 a 1888–1892 moravský staroček Alois Pražák. Zároveň však navazoval i na působení J. Kaizla, který před ním vedle svého finančního resortu plnil i úlohu neoficiálního českého ministra krajana. Od Rezkova jmenování si mladočeši slibovali značné národní zisky a do nové Koerberovy vlády vkládali zpočátku značné naděje. Tyto naděje se posléze (po roce 1901) ukázaly víceméně planými, přesto ale počátek Koerberovy vlády a obnovení úřadu českého ministra krajana tvoří významný mezník v českém emancipačním procesu před

první světovou válkou a v integraci české politiky do předlitavských struktur, které mladočeši (umírněná frakce tvořící většinu mladočeského poslaneckého klubu) přijali jako dané a nezměnitelné a snažili se jich využít pro své zájmy.

O možnosti pověřit E. Koerbera sestavením nové vlády se v rakouských politických kruzích hovořilo již od podzimu 1899.¹ Všichni se víceméně shodovali v tom, že se jedná o moderního, vzdělaného státníka, který svého postavení (v Gautschově první vládě byl ministrem obchodu, v Claryho vládě ministrem vnitra) dosáhl pouze vlastním nadáním a pílí.² Tehdy se však panovník rozhodl ponechat Koerbera ještě v záloze a připravit mu cestu zrušením jazykových nařízení o vnitřní úřední češtině, které provede přechodná vláda. Koerber – muž budoucnosti – by tak nebyl po svém nástupu konfrontován s nesmiřitelnou opozicí českých poslanců reagujících takto přirozeně na zrušení nařízení. Koerber by se pak mohl s čistým štítem a českou blahovolností (získanou svržením přechodné vlády českým odporem) pustit do nového kola řešení česko-německého sporu. Situace by se tak – ovšem pouze po právní stránce – vrátila do roku 1897 před vydáním Badeniho nařízení. Nepopulárním zrušením byla pověřena provizorní vláda Manfreda von Clary-Aldringena, která nastoupila 3. října 1899 po demisi Thunova kabinetu. Vedle běžných záležitostí bylo jejím úkolem pouze provést obrat od pročeského kurzu (Badeniho, Gautschova a Thunova vláda hájily politiku postupného zrovnoprávnění Čechů; hlavním prostředkem k tomu bylo zavádění jazykových nařízení v praxi) předlitavské vnitřní politiky směrem k Němcům, kteří již po dva roky nepřetržitě obstruovali jednání říšské rady a přivedli stát do permanentní státní krize. Zvláštní roli sehrál v té době i hlavní rakouský spojenec Německo, které se odhodlalo na přelomu let 1898/1899 zasáhnout do vnitropolitických poměrů v Předlitavsku ve prospěch rakouských Němců. To bylo i jedním z důvodů, proč odstoupila Thunova vláda a byla povolána vláda Claryho, která měla za úkol zrušením jazykových nařízení nastolit „status ante quo“ a umožnit tak německým stranám opuštění obstrukce a přechod k normálním ústavním podmínkám. Tak se i stalo. Nařízení byla zrušena, parlamentní pravice přešla do opozice, německá levice se k vládě chovala s nedůvěrou a čeští poslanci pozvolna zahájili zdržovací obstrukci.

Koerberovo poslání nabylo ostřejších kontur znovu kolem vánoc 1899, kdy bylo všem jasné, že Claryho poloprovisorium spěje ke svému konci. Ke slovu se sice dostal ještě H. Wittek, ale jeho vláda, ostatně do té doby nejkratší v rakouské historii, měla pouze provést „státní nezbytnosti“ nepopulárním absolutistickým § 14 a nezatěžovat tak budoucí Koerberovu vládu obviňováním z obcházení parlamentu. Koerber byl sestavením vlády pověřen někdy o vánocích 1899. Toto pověření bylo císařem vázané podmínkou sestavení vlády, která by měla pevné zázemí v parlamentě. Pokud by se Koerberovi takové zázemí nepodařilo vytvořit, nemohl počítat s konečným řízením vlády.³

Zpráva o Koerberově pověření nezůstala samozřejmě před veřejností dlouho skryta.⁴ V mladočeských kruzích Koerberova varianta nenacházela přílišné důvěryhodnosti. J. Kaizl už sice 1. ledna věděl o chystané Koerberově misi a následujícího dne psal Bedřichu Pacákovi, že Koerber bude ve vládě „veliký faiseur“.⁵ Naopak ale předák mladočechů na Moravě Adolf Stránský, jindy vždy velmi dobře informovaný, se ještě 13. ledna domníval, že se ministerským předsedou stane opět Paul Gautsch von Frankenthurn.⁶

Koerber se již 5. ledna 1900 sešel s Kaizlem a sondoval, jak by se Češi dívali na možnost jeho vlády. Měl obavy z rozhodného odmítnutí, protože jako Claryho ministr vnitra v říjnu 1899 spolupodepsal zrušení jazykových nařízení. O schůzku požádal rovněž předsedu mladočeského poslaneckého klubu Emanuela Engla a poté, co tento odmítl (z důvodu nepřítomnosti ve Vídni, ale s ujištěním, že může kdykoli přijet), se obrátil i na B. Pacáka.⁷ Tato schůzka se ale zřejmě neuskutečnila. Veřejnost sama pak byla velice zneklidněna prodloužením konečného sestavení vlády a tajnostkařením kolem. Ovšem ani poslanci sami nebyli o mnoho moudřejší.⁸

Před novou vládou, ať už by ji vedl kdokoli, byly postaveny dva úkoly, se kterými se potýkaly a na nichž i ztroskotaly vlády K. Badeniho a F. Thun-Hohensteina: 1) provedení definitivního desetiletého vyrovnání s Uherskem, které sice bylo dočasně a provizorně odklizeno Thunovou vládou, ale které mohlo v budoucnu opět neblaze zasáhnout do vnitřních poměrů v Předlitavsku; 2) vyřešení nebo alespoň dlouhodobější utlumení česko-německého sporu. Zatímco se Badeniho a Thunova vláda potýkaly především s rakousko-uherským vyrovnáním, tak Koerber se prioritně zabýval otázkou druhou. To mu umožnil fakt, že rakousko-uherské vyrovnání bylo Thunovou vládou vypořádáno až do roku 1903. Česko-německý spor se stal pro následující léta (až do I. světové války) alfou a omegou politiky všech rakouských vlád. Tento oříšek mohl rozlousknout pouze člověk na pravém místě. Otázkou je, zda jím Koerber byl, či zda jím mohl být.

Koerber byl ve srovnání s Clarym skutečným znalcem české otázky. Léta praxe v ministerstvech obchodu (tehdy spolupodepsal Gautschova jazyková nařízení) a vnitra z něj učinila skutečného odborníka.⁹ Existují však pochybnosti o jeho schopnostech řídit vládu a o nedostatku jistého „nadhledu“. Zdrucující kritikou Koerbera jsou pasáže České politiky, kde K. Kramář Koerbera označil za pouhého presidialistu, kterým byl a zůstal po celý život: „Uměl odstraňovati malé překážky, vyjednávati s lidmi, všem líbezně se usmívati...uměl slibovati všem všecko, a nedržeti sliby než v malých osobních věcech, čímž zavazoval si lidi, ale ne strany, byl houževnatým a vytrvalým jako rakouský byrokrat, krátce měl všechny přednosti a nedostatky ministerského presidialisty, který nikdy nepustil svou kancelář...a pro něhož přestával svět tam, kde nebylo už viděti Štěpánskou věž.“ S jistotou však lze říci, že do Kramářova negativního hodnocení Koerberovy osoby se přespříliš promítá jeho pozdější osobní antipatie ke

Koerberově osobě. Z. V. Tobolka v souladu s hodnocením Kramáře dospěl v téže době k dojmu, že přes všechnu erudici Koerberovi chyběla „...veliká koncepce státnická, velká politická myšlenka...“ a že Koerber nebyl mužem „činu a odvahy“ a místo čelení problémům a jejich řešení dával přednost jejich oddalování.¹⁰ Později bylo Koerberovi vytýkáno – a asi ne neprávem – „nadržování“ Němcům. Eduard Grégr si v roce 1904 poznamenal, že Koerber „...je víc N[ěmec] než R[akušan]. A kdyby R[akousko] dnes zaniklo v N[ěmecku], jeho by to nebolelo, ba těšilo...“. Grégr pokračoval: „Nevím zda je prost vášní – ale jedna vašeň ho ovládá – *zášť* proti Čechům, Slovanům, a to je pro rak[ouského] ministra ta nejhorší vašeň.“ Grégr se rád vyjadřoval expresivně a přehnaně, na druhé straně ale i umírněný Kaizl viděl v Koerberovi smýšlením nacionálního muže.¹¹ Koerber snad stál pod vlivem svého rádce Rudolfa Siegharta, nacionálně německy smýšlejícího politika.¹² O Koerberovi ale panují i příznivější soudy.¹³

Koerber se pečlivě připravoval na rozřešení česko-německého sporu. Jeho prvním krokem bylo – už na podzim 1899 – že požádal Siegharta o zpracování materie celého sporu a připravení návrhů jeho řešení. Sieghart, který se začal celou problematikou podrobně zabývat od října 1899, dospěl stejně jako jeho předchůdci k závěru, že celý problém jde řešit toliko cestou jazykového zákona a nikoli nějakým nařízením. („Jetzt handle sich darum, statt der Verordnungen eine Ordnung zu schaffen.“) Měl být učiněn pokus zavést do praxe zákon o užívání jazyků před státními úřady („bisher brennende Dornbusch“), a pokud by toto nešlo, musel by být za každou cenu nastolen „klid zbraní“ (Waffenstillstand), který by poskytl čas pro vyřešení otázek hospodářství, kultury a „blahobytu“ národů. Nejjednodušší cestou vedoucí ke schválení jazykového zákona bylo svolání národnostních konferencí, kterým by byly návrhy zákona předloženy. Koerberovi se prý tento plán zamlouval, a tak slíbil, že si na Siegharta v případě svého povolání do čela vlády vzpomene. To se odehrálo někdy před polovinou prosince 1899.¹⁴ Sieghart shrnul celou problematiku české otázky a všechny dosavadní návrhy na její řešení v jakýsi pamětní spis, který předal Koerberovi a který se stal i podkladem ke svolání pozdějších konferencí.¹⁵

Úspěšné splnění vytčených úkolů však podmiňovalo sestavení kabinetu, který by měl důvěru u všech nebo alespoň u většiny na konferencích zúčastněných stran. V Rakousku se v posledních letech zřetelně ukázaly dvě věci. Jednak, že je déledoběji nemožné vládnout proti vůli jednoho z obou dotčených národů (a proti Polákům rovněž ne), a dále, že myšlenka vytvoření koaličního ministerstva je bez urovnání česko-německého sporu naprostou chimérou. To ukázal zcela jasně neúspěch Badeniho plánů ohledně koalice českých a německých liberálů z let 1895–1896. Taková koalice by byla nemožná bez uspokojení obou stran nějakým kompromisním smírem. Jinou koalici by sice se značným vypětím sil bylo možné vytvořit, ale pokaždé by buď Češi, nebo Němci zůstali mimo a ke smíru by došlo jen stěží – nehledě k tomu, že by se taková vláda dlouho neudržela. To ukázal nejen pád vlády A. Windisgraetze opírající se o polsko-

německo-slovinskou většinu v parlamentě, ale i pád Badeniho a Thunovy vlády, které podporovala stará „pravice“ (Poláci, Češi, němečtí katolíci, konservativní velkostatek a Slovinci) a dále v průběhu roku 1900 i neakceschopnost německo-polské protičeské (resp. protiobstrukční) parlamentní většiny. V podstatě se nabízela jen léty praktikovaná osvědčená, ale stále hůře proveditelná metoda nadstranickosti úřednického či polouřednického kabinetu v čele s nějakým tím aristokratem, která měla být kombinována s „fortvurstlováním“ případ od případu á la Taaffe.

Noviny spekovaly, zda Koerberova vláda bude parlamentární, či poloúřednická, nebo složena jen z odborníků.¹⁶ Koerber však zvolil při sestavování kabinetu nečekaný postup. Svou vládu hodlal pojmut jako úřednickou, ovšem doplněnou o stoupence všech významnějších politických proudů. Úřednickou složkou nové vlády se měli stát osvědčení i zcela noví odborníci, kteří měli kontakty na stávající politické strany – nebyli ovšem jejich aktivními činiteli, spíše veřejně známými sympatizanty. Levici mezi úředníky tvořili E. Böhm-Bawerk (finance), W. Hartel (vyučování) a A. Spens-Boden (spravedlnost). K pravici (k německým katolíkům) pak náleželi Q. Call (obchod) a K. Giovannelli (orba).¹⁷ Koerber tak vyhověl – otázkou je, zda úmyslně – požadavkům německých liberálů, které tlumočila Neue Freie Presse a o kterých se lze dle charakteru sdělení domnívat, že šlo o přímé německé požadavky předložené poněkud nezvyklou a hlavně nešikovnou formou.¹⁸ Toto řešení, které mělo v osobách odborníků svést dohromady zastánce protichůdných národnostních a politických směrů a stran – což u politiků ještě možné nebylo – však pro ten čas dělalo „geniálním“ doplnění kabinetu přímými zástupci všech národů. Koerber zamýšlel oprášit starý systém „ministrů krajanů“.¹⁹ Čelný představitel ústavověrného velkostatku J. M. Baernreither tuto Koerberovu ideu upřesnil v dopise A. Rohanovi: „Koerber war mit der Krone in der Auffassung einig, daß es nur ein Beamtenministerium sein könne, verlangte aber drei Parteiminister ohne Portefeullen als parlamentarischen Vorspann, als Telegraphendräthe zwischen Regierung und Parteien, nicht als Landsmannminister im engeren Sinne und ohne die Parteien zu verpflichten,...“²⁰. Vedle tradičního zástupce Poláků zamýšlel přizvat i zástupce Čechů, a po osmi letech tak navázat na působení A. Pražáka. Neobvyklým pak bylo povolání německého ministra krajana, které mělo podtrhnout oficiální nadstranickost kabinetu. Takto slepený „kabinetní hybrid“ by pak v praxi mohl vykonávat jakési pseudokoaliční poslání a vlít do žil skomírajícího předlitavského konstitucionalismu novou krev. Mohl, žel se tak nestalo.²¹ Koerberův plán byl sice geniální, ale nerealisticky se příliš spoléhal na dobrou vůli všech zúčastněných stran. Problémy nastaly už s výběrem vhodných kandidátů. Koerber by měl ve vládě nejraději přímo zástupce politických stran, obrátil se proto postupně na Poláky, Němce a Čechy.

Z Poláků vybral Koerber Leona Bilińského.²² Ten však váhal. R. Sieghart si do deníku poznamenal, že už 25. prosince 1899 Koerber spoléhal právě na Bilińského. Ten měl sice nejprve souhlasit, ale nakonec si to rozmyslel a místo postu ministra bez portefeillu (ministr krajan) požadoval ministerstvo financí, neboť by to pro něj jako někdejšího ministra financí v Badeniho vládě bylo „capitis deminutio“. Toto odmítnutí se stalo krátce před koncem roku 1899.²³ Ministerstvo financí v době jejich prvního rozhovoru však prý již měl slíbené E. Böhm-Bawerk. Sám Biliński přiznává, že haličské křeslo odmítl z prestižních důvodů. Koerber se však nevzdával a naléhal na Bilińského manželku, až se nakonec Biliński uvolil přijmout nabízený „post – nepost“.²⁴ Celou akci kolem Bilińského ale nakonec zhatily intriky ze strany Němců a samotných Poláků. Proti Bilińského účasti v kabinetu se postavili v první řadě němečtí ústavověrní velkostatkáři, kteří sice zprvu Bilińského dokonce doporučili (učinil tak prý K. Stürgkh – Baernreither to označil za „nerozvážné“), ale nakonec se Baernreitherovým prostřednictvím postavili ostře proti. Biliński byl pro ně nepřijatelný pro spolupodepsání Badeniho jazykových nařízení, návržení nepopulárního vyrovnání s Uhry a pro lví podíl na pádu Claryho vlády. Baernreitherovi nevyhovoval ani Bilińského charakter.²⁵ Sám Biliński vzpomíná, že Němcům ani tak nevadila nařízení, jako jeho činnost proti Claryho vládě. Ne nepodstatným pro Bilińského nezdar však byl rozkol v samotném polském Kole (tj. tradiční označení polského poslaneckého klubu ve Vídni). Biliński se otevřeně nesnášel s hlavou polské delegace A. Jaworskim. Nedal mu ani vědět o nabízeném křesle a celou záležitost konzultoval pouze s kolegy ze své frakce polského Kola (Dzieduszycki, Kozlowski). Jaworski se vše dozvěděl od ministra zahraničí Goluchowského, který byl údajně z návodu Němců a snad i Maďarů přesvědčen o neúnosnosti Bilińského a naléhal na Jaworského, aby přiměl Bilińského k odmítnutí křesla. Mezi Jaworskim a Bilińskim došlo k ostré výměně názorů, kdy Biliński trval na svém vstupu do kabinetu. Goluchowski poté zřejmě využil svého vlivu na císaře a ten nakonec Bilińského kandidaturu odmítl. Koerber prý z toho byl „bardzo zirytowany“. Počítal totiž s významným postavením Bilińského v kabinetě, které mělo vedle funkce ministra pro Halič spočívat i v roli jakéhosi „místopředsedy vlády“ (wiceprezydenta rządu). Sám císař prý s touto představou původně souhlasil.²⁶ Biliński byl nakonec „odškodněn“ – snad na návrh císaře – funkcí guvernéra Rakousko-Uherské banky.²⁷

Z Poláků místo ve vládě zaujal nakonec Leonhard Pietak. Ten sice nepatřil mezi nejpřednější polské politiky, nebyl ale ani „pátým kolem u vozu“ polského parlamentního Kola.²⁸ Lze říci, že Koerber počítal s lepším výsledkem, ale ve srovnání s dalšími jednáními si mohl k Pietakovi blahopřát.

Zvláštní význam byl přikládán německému ministru krajanovi. Označení „ministr krajan“ v tomto případě není možná příliš na místě, alespoň Baernreither hovořil o tom, že zástupce německých stran měl být něčím více, měl plnit ve vládě funkci jakéhosi telegrafního drátu s německými stranami.²⁹ Objevilo se více jmen možných kandidátů. Koerber požádal o pomoc při jednání s ně-

meckými stranami Baernreithera a ten vyhověl. Koerber pomýšlel zprvu na pražské – v této době již víceméně okrajové – politiky zemského významu P. Knolla³⁰ a K. Czyhlarze.³¹ Baernreither se na Koerberovu žádost vydal do Prahy mezi zdejší německé politiky, aby vysondoval, jak by nahlíželi na tyto kombinace. Přivezl si však z Prahy zklamání, neboť po smrti L. Schlesingera (v prosinci 1899), čelného představitele českoněmecké zemské politiky, zavládl v českoněmecké občanské politice chaos a chybělo „rechte Führung“. Na základě tohoto poznání Baernreither doporučil Koerberovi říšského poslance H. Pradeho (Deutsche Volkspartei). Koerber prý dlouho váhal s ohledem na pravici, která byla momentálně odřeknutím Biliínského podrážděna a dožadovala by se adekvátní protiváhy Pradeho v kabinetě. Nakonec se rozhodl podstoupit toto riziko a souhlasil s Pradeho kandidaturou. Rozhodnutí mělo padnout na společné schůzi představitelů levice 13. ledna 1900 u G. Grosse.

Německé strany byly obdobně jako jindy jednotě velice vzdáleny. Zvažovalo se, zda vyslat do kabinetu zástupce či ne, a pokud ano, tak koho. Rozhodně pro vstup byli křesťanští sociálové, *pro* byli i ústavověrní velkostatkáři, kteří se ale stavěli poněkud stranou. Pokroková strana se rozdělila – „wie gewöhnlich“ – na dva tábory, kdy G. Gross a A. Funke byli proti vstupu a A. Pergelt si osobně protiřečil, aby se vyslovil vlastně *pro* a zasedání nakonec předčasně opustil. Lidová strana (Deutsche Volkspartei), jejímž členem Prade byl, se paradoxně vyslovila rozhodně *proti*. Nakonec zvítězilo stanovisko lidovců a účast ve vládě byla odmítnuta.³²

Dne 14. ledna oznámil Baernreither výsledek Koerberovi a ten navrhl okamžitý vstup do vlády jemu samotnému. Baernreither byl zkušený a ostřílený politik (v Thunově vládě byl ministrem obchodu) a především znalec české otázky. S přijetím nabídky, s ohledem na úspěch případných česko-německých konferencí, na nichž mu velmi záleželo, váhal. Byl si dobře vědom toho, že jako na vládě nezávislý by mohl pro zdar nadcházejících česko-německých jednání vykonat daleko více než jako ministr bez portfeuille. Během ledna byl Baernreither pozván na každoroční audienci tajných radů. Celá audience měla podivný průběh, který vůbec neodpovídal vyzvání k účasti ve vládě. Císař pouze prohlásil, že počítá s Baernreitherovou podporou. Více o nové vládě nepadlo ani slovo. Baernreither, který byl připraven na rozebrání celé politické situace, si z audience odnesl hluboké zklamání a okamžitě Koerberovi oznámil, ať s ním nepočítá. Později si uvědomil, že udělal velkou chybu - zranil císaře, který jeho vstup již schválil.³³ Odmítnutí Němců podpořit aktivně Koerberovu vládu se stalo blamáží celé jejich politiky. Sieghart je označil za „...ein drastischer Beweis für den geringen politischen Sinn der deutschen Vertreter.“ Nemohoucnost a neprozíravost německého rozhodnutí dokládalo i usnesení z 13. 1., že „...die Deutschen die Entscheidung über die Berufung eines Ministers ohne Portfeuille dem künftigen Ministerpräsidenten überlassen müßten, sie würden jedoch, falls diese Berufung erfolge, daraus keinen Casus belli machen!“³⁴

Z české strany byl prakticky od počátku vyhlédnut za ministra krajana dosavadní sekční šéf v ministerstvu kultu a vyučování Antonín Rezek. Zda Koerber původně zamýšlel nabídnout místo nějakému českému „parlamentáři“, není známo. Stát se tak mohlo, ovšem stěží by na to někdo z českých politiků přistoupil. Vstoupit do kabinetu poté, co byla zrušena Gautschova nařízení a český klub zahájil obstrukční taktiku, by se rovnalo politické sebevraždě. Koerber byl v úzkém kontaktu s českými poslanci ve Vídni. Z nich pak zejména s exministrem financí J. Kaizlem, který po demisi Thun-Kaizlové vlády (1899) zůstal trvale ve Vídni a stal se zde jakýmsi ochráncem českých zájmů. Díky svým rozsáhlým konexím mohl úspěšně nahradit zesnulého Gustava Eima (†1897), který byl svého času právě takovým strážcem českých zájmů. Kdo přivedl Koerbera na nápad povolat Rezka do kabinetu není zcela jisté. Radikální listy přičítaly Koerberovu inspiraci povolat Rezka Pacákovi a Kaizlovi.³⁵ K tomuto se kloní i M. Kučera, který dokonce hovoří o neprodleném zahájení konzultací mladočechů s Koerberem o podobě kabinetu.³⁶ V Kaizlově případě jde o omyl a v Pacákově nejspíše také. Mnohem pravděpodobnějším se zdá být, že Rezka doporučil věhlasný lékař a profesor vídeňské university, český vlastenec Eduard Albert. Dvorní rada a člen panské sněmovny E. Albert byl kdysi osobním lékařem ministerského předsedy Eduarda Taaffeho a zároveň jeho důvěrníkem. I po Taaffově demisi a smrti si podržel významné postavení na pozadí politické scény a nadále u dvora i v zákulisí podporoval české zájmy a osoby. Byl jedním z nejvýše postavených a dozajista nejznámějších Čechů ve Vídni a snad právě proto se na něj měl Koerber údajně obrátit s nabídkou ministerského křesla. Albert s ohledem na své zdraví (†1900) odmítl.³⁷ Není vyloučeno, že tápajícímu Koerberovi doporučil svého dlouholetého blízkého přítele A. Rezka. I bez toho by však bylo Rezko jmenování nasnadě.

Rezek byl v této době nejvýše postaveným Čechem v rakouské státní správě. Upřednostňovaly ho i úzké kontakty s některými mladočechy: J. Kaizlem, B. Pacákem a K. Kramářem. Historik Rezek opustil v roce 1896 pražskou českou universitu a odešel do ministerstva kultu a vyučování.³⁸ Stalo se tak v rámci dohod mezi mladočechy a Badenim, kdy jedním z požadavků mladočechů bylo povolání Čechů do vysokých funkcí v „centrálách“ (tak se v mladočeské hantýrce nazývaly ústřední úřady a ministerstva). Ministr kultu a vyučování Gautsch zdůvodnil Rezko povolání naléhavou potřebou získat „věcného“ českého úředníka, který by byl: „...mit den in Betracht kommenden Personen und lokalen Verhältnissen genau vertrauten, von den politischen Parteien möglichst unabhängigen Berathers nothwendig erscheint, welcher auch einen weiten, alle culturellen Gebiete beherrschenden Blick besitzt. Ein solcher Berather muß dem čechischen Volke angehören und durch seine bisherige Thätigkeit bewiesen haben, daß ihm das „Beste der Nation“ wirklich am Herzen liegt und daß ihn keine nationale Voreingenommenheit beherrsche.“ Tuto nezbytnou potřebu

Gautsch zdůvodnil nevídaným vzestupem českého středního a vysokého školství, jakož i mocným rozvojem kulturní a vědecké činnosti českého národa během uplynulých desetiletí („...seit einem Menschenalter zu Tage getretenen gewaltigen materiellen und culturellen Aufschwunge des čechischen Volksstammes...“), na který však dosud správa ministerstva vyučování nebrala náležitý ohled. Nápravou tohoto stavu má být povolání Rezka.³⁹ Císař jmenoval na základě tohoto návrhu Rezka ministerským radou extra statum v ministerstvu kultu a vyučování s platností od 1. 10. 1896. Rezek se stal poradcem pro české záležitosti (Berather in der čechischen Angelegenheiten) a zároveň byl pověřen správou departementu pro záležitosti řecké církve při ministerstvu kultu a vyučování. Rezek nevděčil svému povýšení jen svým schopnostem, bezúhonnosti, obeznámení s českým prostředním a vědeckým kvalitám (ty Gautsch velmi oceňoval), ale především své údajné nestrannosti, která byla vládou v „zerklüfteten Parteiverhältnissen“ české společnosti označena za „höchst schätzenswerth“, a také proto, že Rezek jako jeden z mála českých profesorů udržoval styky s německými kolegy z university. Gautsch dále vyzdvihl, že Rezek je sice dle svého smýšlení Čechem, ale „...weiß er deutsche Cultur zu schätzen und besitzt auch den Muth, dies öffentlich zu bekennen; er ist ein Verfechter ruhiger nationaler Entwicklung seines Volksstammes und zugleich ein warmer Freund des österreichischen Staatsgedenkes, der vor den Gefahren übertriebener Autonomisierung Böhmens warnt.“⁴⁰

Rezek se stal na dlouhou dobu jediným reprezentantem – byť ne politickým v plném slova smyslu – českých zájmů ve Vídni. Zřetelně vyvstala tato jeho role v letech po pádu Thunovy vlády, kdy byli Češi donuceni okolnostmi vyklidit pozice, kterých předtím dosáhli. Rezek se ukázal velice schopným a erudovaným úředníkem. Na druhé straně si byl vědom svých závazků vůči mladočeské straně, již vděčil do jisté míry za své postavení. Představy o svém poslání shrnul v dopise B. Pacákovi: „Račte s ostatními pány starati se o to, aby se našel nějaký praktický modus pro můj kontakt s klubem ve věcech *školských, vědeckých a kulturních*. Chci *ochotně a rád* celku i jednotlivcům sloužiti...Ale bude třeba, abych vždy záhy věděl, co si kdo jednotlivě přeje a co je přání klubu...Založím si na to zvláštní knížku.“⁴¹ I nadále se těšil podpoře mladočeských politiků a konal v resortu školství – zvláště v personálních věcech – nedocenitelné služby.⁴² S podporou mladočeské strany dosáhl v prosinci 1897 místa sekčního šéfa.⁴³ Dalším stupínkem v Rezkově kariéře bylo jeho jmenování tajným radou roku 1899.⁴⁴

Ve vládních kruzích panovalo mínění, že příští etapou Rezkovy hvězdné kariéry bude ministerské křeslo. Rezkův kolega a přítel z ministerstva W. Hartel v září 1899 napsal, že novou vládu utvoří Gautsch a Rezek v ní bude „...eine Art Landesminister...“⁴⁵ O tři měsíce později ministr Hartel označoval Rezka za svého nástupce v čele ministerstva vyučování. Nezapomněl však dodat: „Doch sind Bedanken gegen Rezek.“⁴⁶ Rezek se sice nestal ministrem vyučování, ale křeslo

mu tentokrát nezůstalo upřeno.⁴⁷ S nabídkou křesla ministra krajana se Rezek svěřil 3. ledna Kaizlovi. Ten ho nabádal, aby místo přijal a vyhradil si možnost návratu do ministerstva vyučování v případě demise vlády.⁴⁸ Nelze proto souhlasit s názorem, že by Rezka výslovně navrhli mladočeši.⁴⁹ Císař schválil Koerberovo navržení Rezka 8. ledna 1900.

Umírněné křídlo mladočechů Rezkovu úlohu vítalo, neboť si uvědomovalo veliký užitek, který by Rezkova pozice na poli praktické politiky mohla přinést. Pro přijetí vystupovali zvláště J. Kaizl a V. Škarda, kteří poznali výhodnost Čecha ve vládě za Kaizlova působení v ministerstvu financí.⁵⁰ Ministr krajan pak byl úřad, který mohl být, podobně jako polský (resp. haličský), obsazen trvale, bez ohledu na momentální politiku mladočeské strany, a representovat tak skutečně zájmy národa. Kaizl to shrnul lapidárně: „Jak to in politicis půjde, dnes těžko říci...Ale ať je, jak je, já bych rád, aby krajanství ministr stal se inventárním kusem a Vy [Rezek] tam máte zůstat co nejdéle, i kdyby došlo k nějaké parl[amentární] koalici.“ Obdobně psal i Václav Škarda: „Měl bych za velkou výhodu, kdyby se podařilo instituci krajanství upevniti jako *stálou, samo sebou se rozumějící*.“⁵¹

To, co se umírněnému křídlu mladočechů zdálo přínosem, ba požehnáním, narazilo na zuřivé odmítnutí mladočeských radikálů zaslepených úspěchem obstrukce (odstoupení Claryho vlády) a mlhavými ideály státoprávního boje. Za všechny promluvil ve stranických grémiích E. Grégr: „Dle slov Koerberových má býti dr. Rezek jen zprostředkovatelem mezi vládou a Čechy. Taková úloha *dohazovače* – zprostředkovatele bývá nevďěčná – a já lituji dr. Rezka. Měl se ihned vzdáti místa, jak zvěděl o výroku dr. Koerbera, že má býti D[ohazovačem]. Ale my nepotřebujeme dohazovačů – a *nejméně* Kaizla, Rezka, atd. To jsou samozvanci a pochybuji, že by národ k nim měl tolik důvěry.“⁵²

Rezek nakonec místo přijal. Jeho více než tříleté působení ve vládě přineslo české politice mnoho užitku. Výmluvně o tom svědčí aktový materiál jeho úřadu, který se téměř výhradně týká personálních záležitostí – od pouhých protekcí, přes zajišťování státních zakázek pro české (či spíše mladočeské) podnikatele, až po dosazování českých úředníků do „centrál“.⁵³ Poměr A. Rezka k mladočeské straně byl v hrubých rysech vymezen 11. ledna 1900. Tehdy se na večeri u Kaizla sešli Rezek, Pacák, Stránský, Grégr a Kaftan. „Dr. Rezek žádal informaci 1) má-li přijmouti portefeuille ministra krajana – [2)] a jaké stanovisko má zaujmouti v otázce jazykové. Souhlasně vysloveno, že bude dobře, vstoupí-li do ministerstva a bude-li tam hájiti zájmy české. K tomu konci, aby si napřed vyhradil ingerenci na všechny bohemia, a aby obor jeho competence byl určitě vytknut. Že tam nemůže vstoupit co člen nebo delegát klubu – vstoupí tam co úředník, jemuž náleží zastupovat zájmy česk[ého] národa. Otázka národní: nepřipustit Staatsprache zákonitým ustanovením pod žádným jménem neb formou. Odmítat každý rámcový zákon pro celou říši. Obmezit se napřed jen na

upravení otáz[ky] jazyk[ové] pro Čechy, Moravu a Slezsko.“⁵⁴ Na druhé straně je však nutno říci, že do budoucna poměr úřednického ministra Rezka stojícího mimo mladočeskou stranu zůstal k českému poslaneckému klubu nejasným a přinesl řadu problémů ve vzájemné komunikaci mezi ním a mladočeskou stranou.

První problémy se objevily již na jaře 1900. Vše souviselo i s Rezkovou povahou, kdy mu moc a sláva stouply do hlavy a jeho přezíravé chování mu odrazovalo mnohé dosavadní příznivce. Tobolka mu vyčítal přílišný temperament a výbušnost až popudlivost. K tomu se přidávala jeho nezměrná citlivost a samolibost, které byly doprovázeny pletichařením, intrikováním, zamlčováním faktů či jejich překrucováním. Svě sehrála též jeho přílišná upovídánost. Zdá se, že v posledních létech Rezkova života sehrála velkou roli i jeho psychická choroba, která s sebou přinášela nedůvěřivost a podezřívavost. Během svého působení se proto rychle rozešel (a zase udobřoval) s takřka všemi významnějšími mladočeskými politiky. Ať tak či onak vykonal Rezek pro českou věc mnohé cenné služby, řadu drobných věcí prosadil a snad ještě více neblahých věcí oddálil či jim zamezil.⁵⁵ Jinou stránkou Rezkova působení ve vládě je aspekt politický. Zde lze souhlasit s Kramářovým názorem, že se Rezek stal (a nejen v pozdější době jak píše Kramář) překážkou pro taktiku mladočechů, kteří na něj brali ohledy a nevystupovali vůči Koerberovi s razancí, jakou by rádi vyvinuli.⁵⁶

Němci sami měli zpočátku z Rezka značný respekt. Baernreither ho charakterizoval jako „...Czeche durch und durch, temperament sehr, stark national gesinnt, wenn auch nicht staatsrechtlich, jedenfalls ein treibendes, einflussendes Mitglied des Cabinetts.“ V návaznosti na německé odmítnutí vyslat svého ministra krajana si K.Stürgkh povzdechl, že „...der kräftigen und expansiven Natur des Dr.Rezek ein politisches Gegengewicht im Kabinette nicht gegenübersteht.“⁵⁷

V této době si umírnění mladočeši mnuli spokojeností ruce. Kaizl psal Englovi, že „Situace pro nás není dokonce špatná a vidím dobu, kdy můžeme něco vyraziti. Kabinet bude spíše pravici náchylný než levici...Hartl je slušný a šlechetný muž našim vzdělávacím snahám příznivý. Koerber sám není levičák. Spens dostane se do vleku Koerbera a Rezka...jediný Böhm-Bawerk není naprosto stravitelný a já lituju, že ten právě na můj někdejší stolec zasedne.“ V srpnu bude pak Kaizl Rezkovi psát o příjemně neutrálním charakteru kabinetu z ledna 1900.⁵⁸ Veřejnost sama nezaujala vyhraněné stanovisko. Národní listy psaly relativně nezúčastněně o dosavadní Rezkově kariéře a shrnuly své názory, že „O dru. Rezkovi víme dobře, že nepřijme úřad pro něho chystaný, nebude-li mít právo a povinnost signovati všechna vyřízení, jež českých věcí týkati se budou, ante revisionem a nikoli, jak bylo dříve, ante expeditionem.“⁵⁹

Zdá se však, že Rezek i mladočeši resignovali na pevné stanovení konkrétních pravomocí a především působnosti českého ministra krajana, jak Rezkovi

radili v lednu, a spokojili se nanejvýše s nějakou ústní dohodou s Koerberem. Pokud tomu tak skutečně bylo, tak nešlo o nejšťastnější řešení. Po dobu Rezkovy úřadování sice nedocházelo mezi ním a Koerberem k nějakým otevřeným sporům v oblasti působnosti či pravomocí českého ministra krajana, ale pochybnosti zde byly a hlavně nebylo dosaženo toho, co si všichni přáli. Totiž aby se úřad ministra krajana stal stálou vládní institucí. Neuvěřitelná rezervovanost, s jakou mladočeská politika přistupovala k obnovení úřadu ministra krajana a ke stanovení náplně jeho činnosti a především pole působnosti, je až zarážející a odhaluje Rezkův ji dopis z roku 1905: „...dle ponětí císařova kompetence českého ministra smí se vztahovati toliko na Čechy (ano dokonce jen české Čechy), nikoli na Moravu a Slezsko, neboť to by bylo státní právo.“⁶⁰ Problematičnost postavení českých ministrů krajanů v Koerberově vládě (Rezka i pozdějšího Randy) – ve srovnání s polským ministrem krajanem a někdejším Pražákem – má zřejmě své odůvodnění ve zmíněných odlišných představách Koerbera o jejich funkci jako „telegrafním drátu“ mezi vládou a českou politickou reprezentací.⁶¹ K tehdejšímu odlišnému pojmání ministra krajana přispívalo i Koerberovo zdůrazňování Rezkovy významné role při zamýšlených jednání o česko-německém jazykovém sporu, za jehož řešení převzal Rezek osobní odpovědnost. Pouze na tento úkol se ale zajisté Rezkoovo působení ve vládě neomezovalo.⁶²

Vážné pochybnosti o vládě a o obsazení křesla ministra krajana se objevily až po Rezkově nastoupení do úřadu, kdy jej Národní listy poměrně ostře napadly: „Ta jediná vlašťovka, ten náš mladý a jinak milý a vážený učenec Dr. Rezek...není žádná politická osobnost, v jejíž ruce by národ český byl kdy svěřil osudy a zájmy své, to není důvěrník žádné strany české, žádný representant českého národa v nové vládě, která nám i s ním zůstane na tak dlouho cizí, ba podezřelou, dokud naši nedůvěru a pochybnost skutky nevyvrátí.“⁶³ Naopak překvapivě radikálové nevěnovali zprvu Rezkovu větší pozornost. Teprve 25.1. napadli v Radikálních listech Rezka a hlavně mladočechy: „Mladočeši by neměli zapíratí Rezka...S Rezkem začíná táž komedie, kterou hráli mladočeši před časem s Kaizlem. Stále se ho zříkali, jej zapírali, a přece viděli v něm nastávajícího ministra již za Badeniho a ponechávali řízení české politiky úplně jemu. A nyní za hříchy celé strany trpí Kaizl jako největší hříšník. A podobně i dnes snaží se mladočeši učiniti z Rezka beránka, který snímá jejich hříchy.“⁶⁴ Diskuse o obsazení postu „českého ministra“ na stranách tisku však v podstatě nedosáhla většího rozsahu ani razance. Relativně mírné reakce veřejnosti pak dozajista opravňovaly A. Stránského ke slovům, že „Vaše [Rezkoovo] vstoupení do kabinetu se příznivě posuzuje a docela i vítá.“⁶⁵ S blahopřáním k získání úřadu si pospíšili i mladočeští radikálové. Radikální mladoček J. G. Maštálka se při tom nezapomněl otřít o radikály nenáviděného Kaizla.⁶⁶

Definitivně měl císař o nové vládě rozhodnout 14. ledna. Rozhodl se pro Koerbera. Císař však musel přijmout Koerberovu podmínku: pokud česko-německé smířovací konference ztroskotají, dojde k rozpuštění parlamentu. Tuto

myšlenku prý Koerberovi navrhl 4. ledna 1900 Sieghart. Jestli už tenkrát alespoň jeden z nich počítal s provedením „státního převratu“ (Staatsstreich), který se zvažoval v pozdním létě 1900, není zcela jisté.⁶⁷

Nyní nastal okamžik k uskutečnění Koerberových představ. Na řadu se dostal bod číslo jedna: svolání smířovacích konferencí. Tento úmysl Koerber ohlásil veřejně 18. ledna 1900 v úředním listě Wiener Abendpost, jehož znění koncipoval Sieghart už počátkem měsíce. V programovém prohlášení vlády se hovořilo o svolání konferencí, jichž se vláda sama aktivně zúčastní předložením řady „...von konkreten Vorschlägen zur Beilegung darbestehenden Gegensätze...“. Druhým stěžejním bodem programu se stala hospodářská sféra. Koerber vyzval politiky, aby ukončili či alespoň ztlumili národní spory a umožnili tak soustředit síly (v době světové průmyslové konjunktury) k dosažení blahobytu a sociálního pokroku: „Es gilt für unseren Staat einen Zeitraum der Erholung zu schaffen, der von den Parteien mit großer Mäßigung ausgenutzt, den Übergang zu besseren Tagen vorbereiten kann.“ Později se ukázalo, byť jen na krátký čas, že právě hospodářský program mohl být platformou pro nastolení dočasného „klidu zbraní“ mezi národy říše.⁶⁸

Jmenování Koerbera ministerským předsedou ve svém důsledku znamenalo i definitivní rozhodnutí o obnově „českého ministerstva“. To od počátku fungovalo ve velice stísněných poměrech. Zpočátku Rezek úřadoval v prostorách ministerstva kultu a vyučování a krátce poté se ministerstvo přestěhovalo do budovy „úřadu vlády“ v Herrengasse 7 (Modenský palác), kde mu bylo vyhrazeno 6 místností. Prostory byly vyčleněny z části soukromého bytu předsedy vlády. Rezek si tyto místnosti nechal vyzdobit obrazy českých umělců.⁶⁹

Personálně byl úřad obsazen vedle ministra ještě 3 úředníky (stejně jako „haličské ministerstvo“). Všichni tito úředníci byli úředníky presidia ministerské rady (PMR) a byli Rezkovu úřadu pouze přiděleni. Šéfem presidiální kanceláře úřadu se stal ministerský rada (V. hodnostní třída) v PMR Oskar Villani – syn „osmačtyřicátníka“ K. D. Villaniho.⁷⁰ Dalšími byli koncipista (Ministerial-Concipist; IX. třída) v PMR Emanuel Greif a František Kohoutek, který byl do PMR převeden z ministerstva financí, kde působil jako oficiál. Zvláštní postavení v Rezkově kanceláři získal jmenovaný E. Greif, který se stal Rezkovou skutečnou pravou rukou.⁷¹ Provizornost fungování krajanského ministerstva během prvního roku jeho trvání dokládá i nedostatek financí (výdaje nebyly zahrnuty do Wittkova rozpočtového provizoria uskutečněného § 14) na jeho běžný chod.⁷²

Funkce ministra krajana byla honorována dle tehdejších platových tabulek (II. hodnostní třída – plat 20.000 K plus 20.000 K funkčního příplatku). Při nástupu do úřadu každý z nových ministrů obdržel navíc 6.000 K jako tzv. „Einrichtungbeitrag“, který měl být pokryt úsporami v dotacích dotčených resortů.

V Rezkově a Pietakově případě pak úsporami v dotacích presidia ministerské rady.⁷³

Používání tradičního označení krajanské (resp. české), ministerstvo nebo ministr krajan (Landsmannminister) je jen dobový terminus technicus. Představitelé tohoto úřadu oficiálně používali prostého titulu ministr, který odpovídal postavení ministra bez portefeuille. Kancelářští zaměstnanci tohoto úřadu byli v první řadě úředníky PMR a ministrům krajanům byli pouze přiděleni – jejich postavení bylo označeno jako: „In Dienstleistung bei dem Minister...“ Samotné krajanské ministerstvo nebylo v úředních schematismech vedeno ani jako samostatné ministerstvo a bylo přiřčeno k oddílu PMR.⁷⁴ Běžně se však na všech úrovních hovořilo o ministerstvu krajanství, ministru krajanovi a o úřednících krajanského ministerstva a úřad byl v praxi chápán – i ve vládě samé – jako běžné ministerstvo.

Chceme-li se zabývat vlastní působností a pravomocí ministra krajana, tak se dostaneme na poněkud nejistou půdu. Dosavadní česká literatura se tímto problémem víceméně vůbec nezabývala a omezila se pouze na suché konstatování, že tento úřad existoval.⁷⁵ Zdá se, že funkce českého ministra krajana (a později i německého) byla analogická s funkcí polského ministra krajana. Svědčí o tom nepřímý fakt, že v Rezkově pozůstalosti se nachází opis ustanovení o okruhu působnosti haličského ministerstva („Bestimmungen über den Wirkungskreis des Ministers Dr. Ziemiakowski.“) Obdobně je tomu i ve fondu německého ministra krajana, kde jsou doklady o rozšíření někdejších Ziemiakowského kompetencí i na oblast v 90. letech nově zřízeného ministerstva železnic („Bestimmungen zur Regelung der speziellen Beziehungen des Eisenbahnministerium zum Minister Dr. Rittner.“)⁷⁶

Florian Ziemiakowski se stal ministrem bez portefeuille s vymezenou kompetencí pro haličské záležitosti v dubnu 1873 (vláda A. Auersperga) a navázal tak především na Kazimira Grocholského, který se stal reprezentantem haličské autonomie již v Hohenwarthově vládě roku 1871. Ziemiakowského kompetence byly shrnuty do 14 bodů. Ministr krajan byl především rovnocenným členem ministerské rady („...in der Eigenschaft eines Ministers ohne Portefeuille...“). V záležitostech týkajících se Haliče bylo zapotřebí před konečným vyřízením věci resortním ministrem dosáhnout jeho souhlasu. Byly mu sdělovány (auf kurzem Wege mitteilen) jak návrhy na vyřízení, tak konečná rozhodnutí. Výslovně se jednalo o jmenování duchovních hodnostářů a o jmenování a pensionování úředníků podléhajících schválení císaře či jednotlivými ministry. Resorty, na něž se tato působnost vztahovala, byly ministerstvo financí (od VII. hodnostní třídy úředníků výše) a spravedlnosti (presidenti a radové soudů, státní návladí a okresní soudcové). V ostatních resortech se schválení požadovalo obecně pro úředníky od VIII. třídy výše. Výjimkami nepodléhajícími ministru krajanovi byla oblast státní policie, zeměbrany, správy státního majetku, mono-

polů, daní, aj. Ministr pro Halič se dále vyjadřoval k vládním předlohám pro haličský sněm. Pokud by došlo mezi resortním ministrem a ministrem krajanem k neshodě, měla být celá záležitost předložena ministerské radě. Dle všeho bylo Rezkovo postavení analogické k jeho polskému kolegovi. Slabina českého krajanického ministerstva spočívala ve vágnosti jeho postavení a v kolísání mezi jeho tradičním chápáním a Koerberovými původními představami, které však Koerber později rigidně neuplatňoval. Svou roli sehrál i fakt, že si tento úřad svoji tradici teprve budoval.

* * *

Ministr krajan se sice nestal „inventárním kusem české národní državy“ – jak se očekávalo – ale přesto tato instituce pevněji zakotvila v předlitavském politickém systému. S většími či menšími přestávkami byl krajanický úřad obsazován až do vypuknutí světové války. Nebyl správním orgánem, ale politickým zástupcem a vyslancem českého národa u vídeňské vlády a panovníka.⁷⁷ Jeho pravomoce a hlavně působnost nebyly zřejmě zcela přesně a pevně určeny a jejich konečné stanovení v praxi lze dnes zjistit pravděpodobně jen rozbořením aktového materiálu jednotlivých ministerstev – bylo tomu tak asi i proto, že vláda a Koruna sama na striktním vymezení neměly zájmu a nechtěly zbytečně dráždit Němce nějakými okatými koncesemi Čechům. Pro Čechy samotné na druhé straně nebyla ani autonomie polského vzoru konečným cílem. Tím bylo státní právo a přílišné domáhání se autonomie haličského typu bylo radikály chápáno jako překážka k dosažení státoprávního cíle. Přes všechny uvedené pochybnosti a otazníky lze říci, že krajanický úřad vykonal při hájení a prosazování českých zájmů nemalé služby – počínaje možností tlumočit skrze osobu ministra krajana české stesky přímo panovníkovi, vyjadřovat se ve vládě k záležitostem týkajících se českých zemí, poněkud vyvažovat vliv německých stran uplatňovaný přes různá byrokratická lobby reprezentovaná některými německorakouskými ministerskými úředníky, informovat české politiky o momentálním smýšlení u dvora a ve vládě, až po získávání státních zakázek pro české podnikatele a protěžování českých úředníků při obsazování uvolněných míst v centrálech. Právě naposledy zmiňovaná personální politika byla konkrétně mladočeskými politiky velmi upřednostňována a také byla pochopitelně nejvíce viditelná před očima voličů.

POZNÁMKY

¹ R. Sieghart tvrdí, že Koerberovo jméno navrhl císaři již v srpnu 1899 J. Chlumecky. Císař tehdy preferoval „ministra provisorii“ Gautsche s tím, že by se Koerber stal ministrem vnitra. Toto však Koerber z animozity vůči Gautschovi odmítl. Podobně však Koerber odmítl působit i ve vládě Alfréda Liechtensteina, kterého císaři doporučil odstupující F. Thun. Liechtensteinova mise byla neúspěšná, a tak nakonec nastoupil M. Clary-Aldringen. - Sieg-

hart Rudolf: Die letzten Jahrzehnte einer Grossmacht. Menschen, Völker, Probleme des Habsburgerreichs. Berlin 1932, s. 38.

- ² Kaizl Josef: Z mého života. sv. III, vyd. Z. V. Tobolka, Praha 1914, s. 939–940.; Urban Otto: Česká společnost 1848–1918. Praha 1982, s. 507; Odstupující Clary velmi ocenil Koerberovy služby, což kontrastovalo s ostatními odstupujícími, a navrhoval jeho ponechání v úřadu - In: Haus-, Hof-, Staatsarchiv ve Vídni (dále HHStA): fond Kabinettsarchiv-Geheimakten, kart. 41, čj. 3852, Claryho přednesení císaři 21.12.1899.
- ³ Ještě 5. ledna císař uvažoval o Gautschovi jako předsedovi vlády a Koerberovi jako ministru vnitra. 8.1. zaznamenal Sieghart Koerberův názor o svém poslání: „Sein Ideal wäre, jahrelang Minister des Innern zu sein und zu verwalten. Dasselbe wünscht der Kaiser...Für Gautsch soll sich der Minister des Äussern Goluchowski einsetzen. Bei Armut Österreichs an politisch befähigten Beamten ist jedoch die Bespannung des Lastzugs mit zwei Lokomotiven (Gautsch und Koerber) nicht recht verständlich. Klüger wäre es doch, zuerst eine Garnitur zusammenzustellen und, wenn diese versagt, die zweite zu erproben.“ – Sieghart R.: c.d., s. 42–43.; Baernreither vzpomíná, že Koerber měl od císaře pouze jakési neoficiální pověření sestavit vládu. – Baernreither Josef M.: Der Verfall des Habsburgerreiches und die Deutschen. Fragmente eines politischen Tagebuches 1892–1917., vyd. O. Mitis, Wien 1939, s. 115.
- ⁴ O Koerberově úřednické vládě se psalo už 3.1. – Národní listy (dále NL), 3.1.1900.
- ⁵ Kaizl J.: c.d., Kaizl Pacákovi 2.1.1900 a deník 1.1.1900, s. 926. Kaizl se toto dozvěděl od H. Halbana (vl. jménem Blumenstock). Halban v 70. letech přišel z Haliče do Vídně a ve státní službě dosáhl přes svůj židovský původ vysokého postavení. Za Badeniho stál v čele kanceláře říšské rady, sblížil se s Čechy (s J. Kaizlem a hlavně s K. Kramářem) a za podíl na potírání německé obstrukce si vysloužil nenávisť Němců. Na přelomu století z důvodů srdeční choroby opustil úřad, ovšem nadále měl díky svým stykům přístup k mimořádným informacím a zůstával v kontaktu s mladočechy. Na konci života dosáhl dokonce nobilitace. A. Ableitinger označuje Halbana dokonce za „der alte Ratgeber der Jungtschechen“ – Ableitinger Alfred: Ernest von Koerber und das Verfassungsproblem im Jahre 1900. Österreichische Nationalitäten- und Innenpolitik zwischen Konstitutionalismus, Parlamentarismus und oktroyiertem allgemeinem Wahlrecht. Wien-Köln-Graz 1973, s. 69.
- ⁶ Archiv Národního musea (dále ANM): fond B. Pacák, kart. 3, Stránský Pacákovi 13.1.1900.; Nepříznivý dojem o Koerberově misi si Stránský odnesl právě z rozmluvy s Koerberem 6.1.1900 – Kaizl J.: c.d., deník 7. a 10.1.1900, s. 929–930. Dipauli se Kaizla ptal, proč jsou Češi pro Gautsche v čele vlády. Kaizl odpověděl, že pro jeho podporu českému školství.; Národní listy 10.1. rovněž spekulovaly, zda vládu sestaví Koerber či Gautsch – NL: 10.1.1900.; Ke Gautschovi a dalším kombinacím (!) Ableitinger A.: c.d., s. 60.
- ⁷ Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LA PNP): fond E. Engel, kart. 5, Koerber Englovi 9.1. 1900 a Engelův koncept Koerberovi 10.1.1900.; ANM: fond B. Pacák, kart. 2, Koerber Pacákovi 11.1.1900.; Kaizl J.: c.d., deník 5.1.1900, s. 929.
- ⁸ Kaizl na Škardovy výčitky, že do Prahy nejdou žádné informace, odpověděl, že „My [mladočeští politikové ve Vídni] také nevíme nic, než co je v novinách, neboť Koerber v hovorrech, které měl se Stránským, Kramářem a Kaizlem vlastně nepověděl nic jiného, než co listy píší.“ – Tamtéž: Kaizl Škardovi 11.1.1900, s. 932.
- ⁹ Baernreither J.M.: c.d., s. 116.; Urban O.: c.d., s. 507.; Tobolka Zdeněk Václav: Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby. sv. III/2, Praha 1936, s. 241–244.
- ¹⁰ Kramář Karel: Dějiny české politiky nové doby za vedení národní strany svobodomyšlné. In: Česká politika, sv. III, red. Z. V. Tobolka, Praha 1909, s. 652–653.; Kaizl J.: c.d., s. 940.

- ¹¹ LA PNP: fond E. Grégr, kart. 6.; Kaizl J.: c.d., s. 940.; Obdobně i Baernreither, který píše, že z německého charakteru státu chtěl Koerber zachránit více, než sami Němci požadovali ve Svatodušním programu 1899 – Baernreither J. M.: c.d., s. 116. Zde se ale nejednalo asi ani tak o nacionalismus, jako spíše o obavy z dalšího rozkladu centralizovaného státu, pro který vnitřní německý úřední jazyk byl výrazným tmelem.
- ¹² R. Sieghart do jisté míry vděčil za svou kariéru Kaizlovi (ANM: fond J. Kaizl, kart. 4, Sieghart Kaizlovi 23.9.1900.), který jej v červnu 1898 povýšil (na žádost F. Thuna) z daňového inspektora na vicesekretáře v ministerstvu financí – In: Allgemeines Verwaltungsarchiv ve Vídni (dále AVA): fond Ministerratspräsidium (dále MRP), kart. 35 A, čj. 875/1898 a 898/1898. V prosinci 1899 se Sieghart dostal na nátlak Koerbera do kanceláře presidia ministerské rady, kde byl pak od roku 1901 představeným.
- ¹³ Urban O.: c.d., s. 507.
- ¹⁴ Sieghart R.: c.d., s. 36–38.
- ¹⁵ Tamtéž: s. 38 a 46. Tento „Denkschrift“ se mi nepodařilo nalézt.
- ¹⁶ Národní listy psaly o úřednické vládě. – NL: 3.1.1900.; Kolmer tvrdí, že Koerber před svým jmenováním vyjednával se zástupci Čechů, Němců a Poláků o vytvoření vládní většiny a vzbudil dojem úmyslu svůj kabinet později parlamentarizovat. Strany prý na toto nepřistoupily a Koerber proto rozvinul jiný plán (ministry-krajany). Z české ani z německé strany mi o tom nejsou známy žádné prameny. Rovněž paměti polských ministrů o tom mlčí. – Kolmer Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich. sv. VIII., Wien 1909, s. 1.
- ¹⁷ Výběr některých členů kabinetu probíhal poněkud diletantsky. Při hledání vhodného konzervativce do vládní sestavy se Koerber obrátil o pomoc k Sieghartovi. Ten postupoval tak, že si vzal seznamy úředníků a členů panské sněmovny a hledal osoby se jmény, jež měla dobrý zvuk v klerikálních kruzích. – Sieghart R.: c.d., s. 42.
- ¹⁸ Článek obsahoval 5 bodů, které měly být splněny pro akceptování vlády levicí. Všechny klíčové rezorty (vnitro, spravedlnost, vyučování a finance) měli obsadit lidé se „starorakouskými administrativními tradicemi“ – stalo se. Další podmínkou bylo, aby nový kabinet pokračoval v Claryho kurzu a aby byla provedena nová volba presidia říšské rady. – Neue Freie Presse (dále NFP): 8.1.1900.; Kaizl si poznamenal, že ze článku měl „zlý dojem“, Koerber však popíral, že by vyšel tomuto nátlaku vstříc. – Kaizl J.: c.d., deník 9.1.1900, s. 930.
- ¹⁹ O tom, že to nebyl nápad přímo Koerberův, ale že se jím kdysi (1897) zabýval už Gautsch, je uvedeno níže.
- ²⁰ Rutkowski Ernst (vyd.): Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie unter besonderer Berücksichtigung des böhmisch-mährischen Raumes. Teil II. Der verfassungstreue Grossgrundbesitz 1900-1904. München-Wien 1991, Baernreither Rohanovi 19.1.1900, s. 24.
- ²¹ Koerber sám charakter svého kabinetu označil takto: „...es bedürfe ein reines Beamtenministerium einen parlamentarischen Einschlag, um mit dem Parlament die richtige Fühlung zu erhalten.“ – Baernreither J. M.: c.d., s. 116.
- ²² Biliński byl nejen Koerberovým přítelem, ale hlavně jedním z rozhodujících faktorů ohledně úspěchu nové vlády. V boji proti Claryho vládě sehrál klíčovou roli. Byl nevypočitatelný a vytrvalý protivník, který dokázal hrát na všechny strany. O jeho vlastnostech – Penížek Josef: Z mých pamětí. sv. II., Praha 1924, s. 58–61; Ableitinger A.: c.d., s. 66.
- ²³ Sieghart R.: c.d., s. 39–40.
- ²⁴ Biliński Leon: Wspomienia i dokumenty 1846–1922. sv. I, Warszawa 1924, s. 138; Obdobně i Sieghart, který píše, že mu Koerber 2.1. sdělil, že Biliński přece jen křeslo přijme – Sieghart R.: c.d., s. 41. Zajímavé je, že Sieghart klade Böhm-Bawerkovo definitivní roz-

hodnutí přijmout finanční resort až k 7.1. Zůstává tak poněkud nejasným, proč Koerber už koncem prosince počítal s Böhm-Bawerkem jako zcela jistým a odmítl tak Biliňského na post ministra financí. Získání Böhm-Bawerka pak Sieghart pokládal za „...ein zweifelloser Gewinn für das Kabinett.“ – tamtéž: s. 42.

- ²⁵ „Er ist unterrichtet, parlamentarisch gewandt und glatt, von angenehmen Formen, aber es hat bei ihm ein unverschöner Egoismus ausgebildet, eine Stellenjägerei, die er sich gar nicht mehr Mühe gab besonders zu verhüllen.“ – HHStA: fond J.M.Baernreither, kart. 4, deník 5, s. 43–44.
- ²⁶ Biliński L.: c.d., s. 138–139.
- ²⁷ G. Gross na toto prý reagoval: „Na ja, wie wussten eben nicht, dass Euer Excellenz immer auf die Füße fallen.“ – Tamtéž: s. 139.; Baernreither celý tento *handl* označil jako „...ebenso die Dekadenz aufweisend als die wilden Szenen im Parlamente.“ – HHStA: fond J. M. Baernreither, kart. 4, deník 5, s. 44; Biliňského účast ve vládě nepokládal za vhodnou ani J. Kaizl, řekl to také Koerberovi, který se ho na to opětovně dotazoval. – Kaizl J.: c.d., sv. III/1, deník 9.1.1900, s. 930.
- ²⁸ O Pietakově víceméně podružném významu v Koerberově kabinetě vypovídá i to, jaké místo mu věnuje polská historiografie. Ta ho chápe jen jako jednoho z řady téměř dvou desítek polských ministrů. – Grodziski Stanislaw: Zur politischen Karriere von Polen in Österreich (1860–1914). In: Polen-Österreich. Aus der Geschichte einer Nachbarschaft. red. W. Leitsch a M. Wawrzykowa, Wien-Warschau 1988, s. 197.
- ²⁹ HHStA: fond J. M. Baernreither, kart. 4, deník 5, s. 45. Ve svém deníku hovoří Baernreither pouze o německém ministru jako „parlamentním drátu“, v již citovaném dopise A. Rohanovi tak ale označil všechny ministry-krajany.
- ³⁰ Phillip Knoll (1841–1900), prof. lékařské fakulty německé university v Praze, poslanec českého zemského sněmu (1883–1889).
- ³¹ Karl Czyhlarz, rytíř, (1833–1914), prof. římského práva na vídeňské universitě, poslanec českého zemského sněmu (1862, 1866–1886).
- ³² Pradeho volba byla zřejmou již 31.12.1899 – Sieghart R.: c.d., s. 41; 23.1. německé strany znovu jednaly o Koerberově vládě, její složení však bylo pro ně nepřijatelné (složení vlády bylo prý „sehr abfällig besprochen“): „...insbesonders davoneben Pientak + Rezek zwei decidirte Clericale (Call + Giovanelli) sitzen.“ – HHStA: fond G. Marchet, kart. 1, deník 23.1.1900.
- ³³ Sieghart R.: c.d., s. 45–46.; Baernreither J. M.: c.d., s. 116. Ve skutečnosti císaře nezranil, císař měl Baernreitherovu kandidaturu navrhovanou Koerberem už 14.1. odmítnout s tím, že Baernreither je politicky neúnosný a že by v kabinetě ostatně dlouho nevydržel. Následujícího dne pak Baernreither sám Koerberovu nabídku odmítl. Celá Baernreitherova domněnka je tedy mylná, císař měl zjevnou nedůvěru k jeho osobě z doby jeho náhlého opuštění Thunova kabinetu. – Sieghart R.: c.d., s. 44.; A. Rohan plně schvaloval Baernreitherův postup, neboť by se zbytečně obětoval. – Rutkowski E.: c.d., sv. II., Rohan Baernreitherovi 21. 1. 1900, s. 31.
- ³⁴ Sieghart R.: c.d., s. 43.; Německé odmítnutí odsuzovali ostře ústavověrní velkostatkáři, Stürgkh označil Volkspartei za „...umgezogene[s] Kind in unserem deutschen Parteiverbunde...“ a z této „zmlsanosti“ Volkspartei obvinil Claryho, který svými předstíranými sympatiemi k Němcům způsobil nynější nerealistické přistupování Němců ke Koerberovi – Rutkowski E.: c.d., sv. II., Stürgkh Thun-Salmovi 23. 1. 1900, s. 32.
- ³⁵ Radikální listy (dále RL): 25. 1. 1900.
- ³⁶ Kučera Martin: K politické činnosti historika Antonína Rezka. In: Východočeské listy historické, 1997, č. 11–12, s. 26. Kučera píše, že Češi požadovali alespoň dva ministry. Domnívám se, že se jedná o nepřesné informace dobového tisku.

- ³⁷ Jirásek Arnold: Eduard Albert. 2. vyd, Praha 1946, s. 369.
- ³⁸ Rezek po vysoké úřednické funkci toužil zřejmě již od 80. let. – Kučera M., c.d., s. 16 a 19.
- ³⁹ HHStA: fond Kabinettskanzlei (dále KK): čj. 3413, Gautschovo přednesení císaři 5.8.1896 (sankcionováno 16.8.1896).
- ⁴⁰ Tamtéž. Rezek byl ministerstvu doporučen místopředsedou v Praze. Jakou roli při jeho volbě hráli mladočeši nelze s určitostí říci. V každém případě se tak nestalo proti jejich vůli a ostatně i prvotní impuls k povolání Čecha do vysokého úřadu pocházel od nich; K této otázce též: Kučera M.: c.d., s. 24.
- ⁴¹ ANM: fond B. Pacák, kart. 2, Rezek Pacákovi 20.3.1897.
- ⁴² Obzvláště si cenil Rezkových služeb V. Škarda, který řídil mladočeskou politiku přímo v Čechách, a jako takový se nejčastěji obracel na Rezka s personáliemi a zároveň přijímal ohlasy na Rezkovu činnost. Ty zřejmě nebyly jen kladné: „Děkuji za vše, co laskavě k mým žádostem ve prospěch našich věcí podnikáte. Předem jen potvrzuji Vaše mínění, že ten kdo poctivě pracuje, od našich lidí za to nejvíce zkusí...Věřte, že my kamarádi (Engel, Pacák, Brzorád, – i Herold) uznáváme svědomité a horlivé Vaše služby, jež českému školství i mimo ně konáte. My vážíme si Vás a vskutku máme Vás rádi – proto již promiňte nějakou tu neohrabanost neb nezdvouřilost a zachovejte nám Své přízně.“ – LA PNP: fond A. Rezek, kart. 31, Škarda Rezkovi 19.9.1899.
- ⁴³ ANM: fond B. Pacák, kart. 2, Rezek Pacákovi 13.12.1897; Kučera M.: c.d., s. 25; Kaizl J.: c.d., s. 687; Rezek byl jmenován sekčním šéfem 11.12.1897 poté, co se uvolnilo místo odchodem A. Bylandta do čela ministerstva orby. Ministr vyučování v Gautschově vládě Baillet-Latour císaři o Rezkovi referoval, že je jediným, kdo přichází v úvahu na uvolněné místo. Během svého působení v úřadě splnil nejvyšší měrou všechna očekávání – a to jak ve věcech jemu svěřeného departementu, tak především v českých záležitostech, kde si počíná věcně a nezaujatě. – HHStA: fond KK, čj. 4837, přednesení Baillet-Latoura císaři 9.12.1897 (sankcionováno 11.12.)
- ⁴⁴ Tamtéž: čj. 3614, Hartelovo přednesení císaři 28.11.1899 (sankcionováno 3.12.); Hartel (Rezkův přítel) konstatoval, že Rezek splnil všechny do něj v roce 1897 vložené naděje. Svě úřední povinnosti příkladně plní a navíc „...auch nach Aussen durch sein offenes und contiliantes Wesen und infolge der persöhnlichen Achtung, deren er sich bei allen Parteien und in allen Kreisen erfreut, manche Gegensätze zu mildern und manche Schwierigkeiten zu überwinden verstanden hat.“ Velmi se prý osvědčila i jeho národnostní umírněnost a politická nestrannost. Zajímavé je, že Hartel Rezka označil nejen za úředníka, ale i politika (!). – AVA: fond Cultus- und Unterrichtsministerium (dále CUM), čj. 2687/1899.
- ⁴⁵ Natinalbibliothek Wien – Handschriftensammlung: fond K. Lanckoroński, sig. 619/12, Hartel Lanckorońskému 27.9.1899.
- ⁴⁶ Tamtéž: Hartel Lanckorońskému 16.12.1899.
- ⁴⁷ O Rezkově misi ještě neinformovaný Škarda psal, aby v nové vládě byli zastoupeni také Češi. A to tím spíše, když prý má Koerber „...pro nás objektivní úsudek.“ – LA PNP: fond A. Rezek, kart. 31, Škarda Rezkovi 3.1.1900.
- ⁴⁸ Kaizl J.: c.d., deník 3.1.1900, s. 927 a dopis Kaizla Pacákovi 4.1.1900, s. 928; Stejně psal Rezkovi i Škarda: „...abyste si vyhradil své místo v ministerstvu vyučování, by český živel o ně nepřišel a byste si zařídil substituci po dobu ministrování vyhrazující nám Váš vliv.“ – LA PNP: fond A. Rezek, kart. 31, Škarda Rezkovi 5.1.1900; Už 31.12.1899 bylo jisté, že se Rezek stane ministrem-krajanem – Sieghart R.: c.d., s. 41–42.
- ⁴⁹ Kučera M.: c.d., s. 26. Rezek ani nebyl členem mladočeské strany – to souvisí s problematikou chápání stranictví v 19. stol., ale pouze s ní úzce kooperoval podobně jako jeho

nástupce staroček A. Randa.

- ⁵⁰ V ostrém rozporu s tímto je alibistické tvrzení K. Kramáře, že Rezek přijal ministerské křeslo bez vědomí mladočeků – Kramář K.: c.d., s. 688.
- ⁵¹ LA PNP: fond A. Rezek, kart. 13, Kaizl Rezkovi 20.1.1900.; Tamtéž: kart. 31, Škarda Rezkovi 12.12.1900.
- ⁵² LA PNP: fond E. Grégr, kart. 3, „Noty z doby Koerberovy“ a kart. 9, zápis ze schůze výkonného výboru 27.1.1900.
- ⁵³ Fond Úřad ministra krajana je uložen ve 2. oddělení SÚA. Část aktového materiálu se nachází i v Rezkově pozůstalosti v LA PNP (kartony 41–50). Dostala se sem zřejmě tak, že během svých častých nemocí Rezek úřadoval doma a akta již nevracel.
- ⁵⁴ LA PNP: fond E. Grégr, kart. 3, deník 12.1.1900; Kaizl schůzku datuje k 11.1.1900. – Kaizl J.: c.d., deník 11.1.1900, s. 932.
- ⁵⁵ K Rezkově charakteru: tamtéž: s. 940–941.; Kramář K.: c.d., s. 688.; „Postrádal pevnosti jak v politice tak charakteru. Byl kolísavý, neurčitý, těkavý... kromě toho byl mluvka. Dodal bych, že nebyl vždy pravdomluvný... Zapomínal, co komu řekl a zapletl se neopatrně do rozpaků a rozporů... Rezek lhal nahoru a lhal dolů tak dlouho, až se stal nemožným... V návalu přílišné, horlivé upřímnosti prohodil: Pánové, mně zabila moje držka.“ – Penížek J.: c.d., sv. II, s. 173–174; Výstižně též Kučera M.: c.d., s. 33.
- ⁵⁶ Kramář K.: c.d., s. 689; M. Kučera poněkud jednoznačně přičítá veškerou vinu na špatné komunikaci mladočeků s Rezkem K. Kramářovi. – Kučera M.: c.d., s. 28–30, 33.
- ⁵⁷ HHStA: fond J. M. Baernreither, kart. 4, deník 5, s. 44; Rutkowski E.: c.d., sv. II., Stürgkh Thun-Salmovi 23.1.1900, s. 33.
- ⁵⁸ LA PNP: fond E. Engel, kart. 5, Kaizl Englovi 18.1.1900.; LA PNP: fond A. Rezek, kart. 13, Kaizl Rezkovi 10.8.1900.
- ⁵⁹ NL: 7.1.1900.; NL zmínily zajímavou okolnost ohledně Rezkových pravomocí a působnosti. O jejich přesném vymezení se v pramenech nikde nehovoří. Jisté je, že ale byly mladočeky probírány – byť jaksí okrajově, neboť V. Škarda se zmiňuje: „...očekával jsem, že podmínky Vašeho vstupu jsou pevně stipulovány, ale dnešní zprávy německých listů vyvracejí vše...“ – LA PNP: fond A. Rezek, kart. 31, Škarda Rezkovi 23.1.1900.; Škardovy obavy vycházely z Funkeho rozhovoru s Koerberem z 23.1. NL o tom napsaly, že Funke se byl přeptat, jaké je Rezkovo postavení. Byla mu dána odpověď, že Rezek nemá žádné zvláštní kompetence, že nemůže zasahovat do cizích resortů, že je ministrem ad hoc pro dobu konání konferencí, po jejichž skončení „půjde“. Na jeho místo v ministerstvu kultu a vyučování pak prý není vyhlédnut jiný Čech. – NL: 24.1.1900. – Funke šel ke Koerberovi nejspíše proto, že NFP přinesla 21.1. zprávu, že Rezek bude mít větší pravomoce než Pražák – hlavně vliv na důležité správní výnosy z různých ministerstev před jejich vyřízením. – NFP: 21.1.1900.
- ⁶⁰ ANM: fond K. Kramář, kart. 15, Rezek Kramářovi 9.11.1905.
- ⁶¹ Toto mé tvrzení potvrzuje i otevření otázky postavení českého ministra krajana po pádu Koerberovy vlády v roce 1905. Tehdy se ministr krajana B. Pacák dožadoval pevné úpravy své pozice a ve svých návrzích vycházel z polského vzoru. – Státní ústřední archiv, 2. odd., fond Presidium ministerské rady, kart. 4, č. 1776, Pacák Beckovi 19.6.1906.
- ⁶² Kučera M.: c.d., s. 26.
- ⁶³ NL: 19.1.1900; NL konstatovaly, že Rezek není parlamentář jako Pražák, a že je tudíž toliko zprostředkovatelem, vyjádřily i obavu, zda se neztrácí potřebná osoba v ministerstvu vyučování kvůli nedělnému a bezmocnému ministru-krajanovi. – NL: 20.1.1900.

- ⁶⁴ RL: 25.1.1900.
- ⁶⁵ LA PNP: fond A. Rezek, kart. 28, Stránský Rezkovi 20.1.1900.
- ⁶⁶ „Spoléháme na Vaší Excellenci pevně, dr. Kaizl zklamal nás v našich nadějích a očekávání, kéž Vám se Vaše těžká úloha lépe podaří.“ – Tamtéž: kart. 19, Maštálka Rezkovi 22.1.1900.
- ⁶⁷ Sieghart R.: c.d., s. 41 a 44; Ableitinger A.: c.d., s. 71.
- ⁶⁸ Kolmer G.: c.d., sv. VIII, s. 2.; Sieghart R.: c.d., s. 41.
- ⁶⁹ NL: 20. a 25.1.1900; Zachoval se Rezkův dopis ministru vyučování Hartelovi, v němž požadoval zapůjčení konkrétních obrazů od Brožíka, Slabého, Trska a Jakobyho pro výzdobu své kanceláře. – AVA: fond CUM, čj. 271/1900, Rezek Hartelovi 10.2.1900.
- ⁷⁰ O. Villani před svým příchodem do Rezkova úřadu byl od 1898 sekčním radou v presidiu ministerské rady (PMR), předtím byl ministerským sekretářem v ministerstvu kultu a vyučování. Do PMR se dostal díky Gautschovi, který jej charakterizoval následovně: „Villani, dessen Begebung, Verwendbarkeit und geradezu mufterhaften Fleiß mir...bekannt sind, und dessen Charaktereigenschaften ich hinreichend Gelegenheit gehabt habe kennen zu lernen...“ Gautsch dále pokračoval: „Auch glaube ich der Umstand nicht unbemerkt lassen zu sollen, daß...Villani der böhmischen Sprache im Wort und Schrift vollkommen mächtig ist, eine aus dienstlichen Rücksichten in Betracht zu ziehende Qualifikation, da gegenwärtig im Ministerrats-Präsidium kein Beamte in Verwendung steht, der dieser Sprache mächtig wäre.“ – AVA: fond MRP, kart. 34, čj. 221, Gautschův návrh císaři na povýšení Villaniho z 9.2.1898 (sankcionováno 13.2.).
- ⁷¹ Svědčí o tom Greifova korespondence s Rezkem uložená v LA PNP: fond A.Rezek, kart. 7; Greifa, pracujícího 2 roky na místodržitelství a v zemské školní radě a poté 2 roky v Liberci a Litoměřicích, Rezkovi doporučil s nejlepšími referencemi V. Škarda (odporučoval jej i K. Schwarzenberg a dvorní rada I. Schroubek). – LA PNP: fond A. Rezek, kart. 31, Škarda Rezkovi 24.11.1898. Greif se Rezkovi, kterého přesvědčil o svých schopnostech, představil v lednu 1899 a od konce října byl schopen nastoupit ve Vídni. Od ledna 1900 pak skutečně působil v novém ministerstvu. – Tamtéž: kart. 7, Greif Rezkovi 9.12.1898, 20.1. a 25.10.1899.
- ⁷² V listopadu 1900 kancelář požadovala 3.350 K jako přídavek ke kancelářským paušálům (Zuschuss zum Amts- und Kanzleipauschale) – náklady na otop, světlo, fiakry,... Podobně žádala kancelář o remunerace a „Aushilfen für das Bureau“ ve výši 900 K v prosinci. – AVA: fond MRP, kart. 40, čj. 1149 z 21.11. a čj. 1207 z 10.12.1900.
- ⁷³ HHStA: fond KK, čj. 205, Koerberův návrh císaři 20.1.1900 (sankcionováno 27.1.1900).
- ⁷⁴ Hof- und Staatshandbuch der Österreich-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1901. Wien 1901, s. 300–301.
- ⁷⁵ Krejčí Dobroslov: Nynější organismus rakouské správy zeměpanské. In: Česká politika, sv. II/2 (Správa mocnářství rakousko-uherského), red. Z. V. Tobolka, Praha 1907, s. 103.; Janák Jan – Hledíková Zdeňka: Dějiny správy v českých zemích do roku 1945. Praha 1989, s. 289.
- ⁷⁶ LA PNP: fond A. Rezek, kart. 44; AVA: fond MRP-Landsmannminister, kart. 1, čj. 23/1906.
- ⁷⁷ V české literatuře se praví, že ministři krajani byli do vlády povoláni „...pouze na ochranu zájmů některé národnosti.“ – Krejčí D.: c.d., s. 103.; Obdobně – s poplatností době vzniku – i v nejnovější literatuře: „...zastupovali buržoazii jednotlivých národností monarchie a zprostředkovávali styk její politické reprezentace s vládou.“ – Janák J. – Hledíková Z.: c.d., s. 289.

Bestimmungen

über den Wirkungskreis des Ministers Dr Ziemiałkowski

1. Der Minister Dr Ziemiałkowski ist im Mini-
sterrat als Mitglied deselben in der Eigen-
schaft eines Ministers ohne Portefeuille der
Herrschaft in allen Angelegenheiten, welche
auf Grund der mit der Ullaschoffen Ent-
schliessung vom 12. Jänner 1868 Ullaschoff
genehmigten Instruction für das Gesamt-
ministerium der im Reichthum vertretenen
Königreiche und Länder der Landes- oder
Landesbesetzungs der Ministeriaten vorbehalten
sind.
2. Christen sind von Seite des Kaiserthums
mit Minister Dr Ziemiałkowski in den Land
Land Galizien / mit Thakau / beauftragten
Angelegenheiten, nach Maßgabe der erfolg-
reichen Bestimmungen von der Besetzung
des Kaiserthums ausgegangen worden.
3. Zum Zweck dieses Kaiserthums sind
dem Minister Dr Ziemiałkowski die Galizien-
Güter der auf Galizien bezüglichen
verordneten Verfügungen und definitiven Ent-
scheidungen der Minister auf kürzestem Wege
mitzutheilen sein.

für den 20. Juni.

Was mir jetzt vorgehalten worden und ich in
Allem wohl und deutlich verstanden habe, dem soll
und will ich getreu und fleissig nachkommen
So wahr mir Gott helfe!

Dr. Anton Rezek
d. l. Minister.

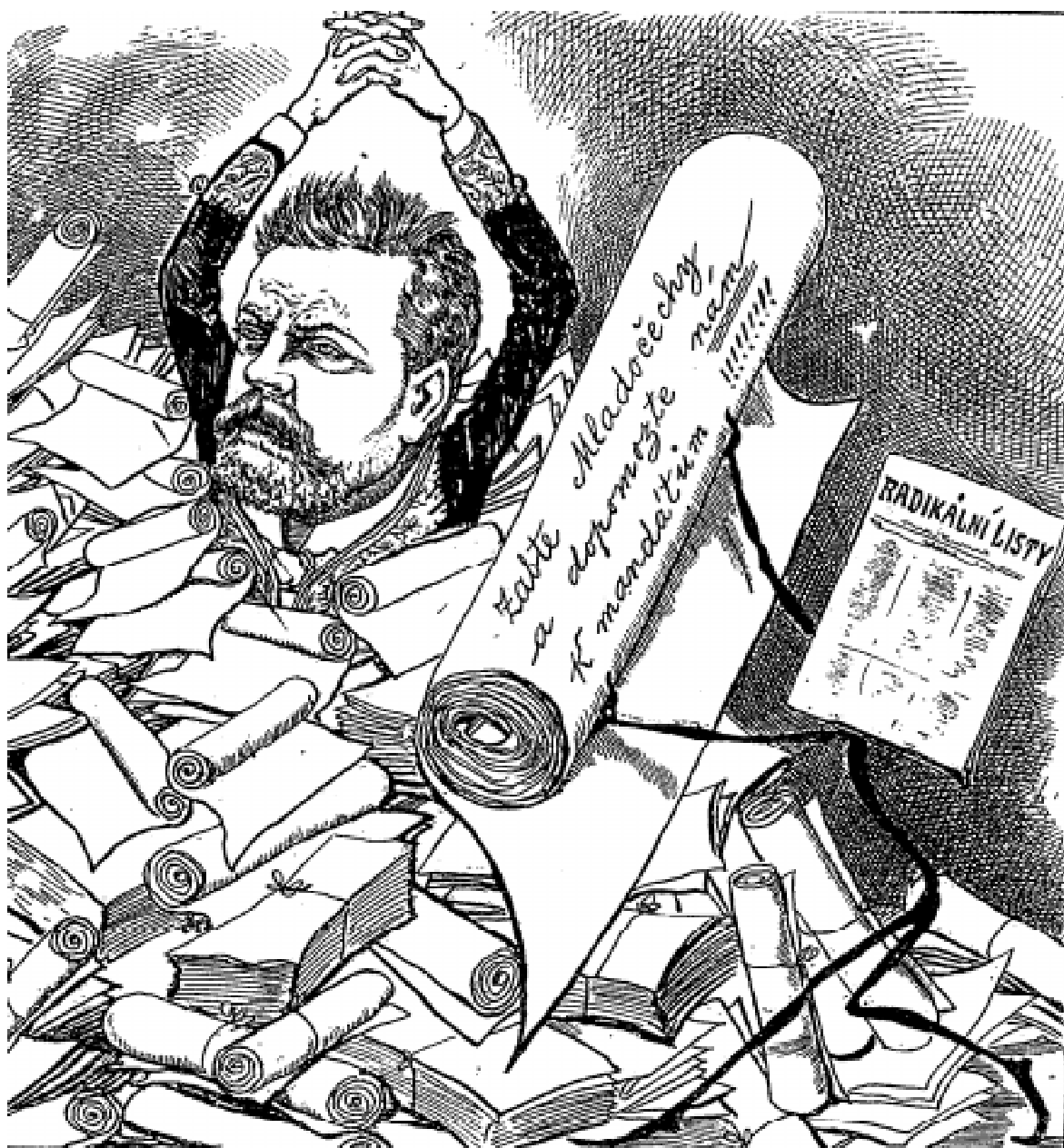
Dem für die festgesetzte Form d. l. Minister
Dr. Anton Rezek
für den 20. Juni 1900
in die Hände Seiner kaiserlichen und königlichen
Apostolischen Majestät abgeliefert.
Wien, am 20. Juni 1900.

DER VORSTAND DER PRÄSIDENTIALKANZLEI
DES K. K. MINISTERRATHSPRÄSIDIUMS.

Schweigenhaft
Ad. Hofmeister

Ministerská přísaha Dr. A. Rezka
AVA, 82/1900 PMR

Zasypaný ministr.

Dle Radikálních Listů je prý ministr-krajan Rezek zasypan *peticemi a prosbami českého lidu*. Chudák! Ale zatím naši radikálové sami se svým vídeňským Jančou dotírají na něho svou největší peticí!

Šípy, 28.4.1900

Pokušení nesvatého Antonína.

Ministr Rezek: „Ježíšmánku, Karlíne notáblů, co to žádáš?! Neuvod' mne v pokušení!! Já, úředník úřednického ministerstva Körberova a přijmout od opozičního národa českého mandát! To by tak hrálo!

ZUSAMMENFASSUNG

ERNST VON KOEBERS REGIERUNGSBILDUNG UND WIEDERHERSTELLUNG EINES TSCHECHISCHEN LANDSMANNMINISTERIUMS 1900

Luboš Velek

Koerbers erster Regierungszeitraum (1900–1904), manchmal von Historikern als pax Koerberiana bezeichnet, brachte mit sich lang erwartete innenpolitische Verhältnisberuhigung in Cisleithanien. Nach vielen Jahren Nationalitätsaffekten, Staats- und Herrschersentwürdigung und Staatsverfassungsverneinung sollte die Staats- und Gesellschafts stabilität wiederhergestellt werden. Mit dieser Aufgabe wurden neue Leute ohne berühmte Ahnentafeln, doch mit dem Ruf unparteiischen Bürokraten anvertraut; ihnen stand Ernst von Koerber vor. Seine Regierung versuchte von Anbeginn – mit zeitbegrenztem Erfolg – die cisleithanischen Politiker von fruchtlosen Nationalitätsstreiten abzuleiten und ihre Interesse mehr auf dringende Wirtschafts- und Sozialfragen zu richten. Dazu benötigte man die Einsatzfähigkeit des durch Obstruktion blockierten Reichsrats wiederherstellen und in den tschechisch-deutschen Beziehungen neuen Versuch zu unternehmen, der die Nationalitäts- und Sprachenfragen lösen sollte. Zum Ausgangspunkt beabsichtigte Koerber eine unparteiische Regierung zu bilden, die sich am Vertrauen aller Völker, vor allem der Tschechen und Deutschen, lehnen sollte. Die Repräsentanten dieser Zuversicht sollten unmittelbar unter den Vertretern einzelner politischen Parteien oder wenigstens unter diesen Parteien nahestehende Personen gefunden werden. Formalerweise sollten sie die Stellung der Minister ohne Geschäftsbereich (ohne Portefeuille) mit traditionellem Titel Landsmannminister gewinnen. Koerber verwirklichte diesen Plan nur teilweise, wobei ein Landsmannministersessel auch für die Tschechen vorbehalten blieb. Die Kompetenzen und Dientsbereich dieses Ministers waren damals nicht festgelegt, trotzdem wurde diese Amt zum wichtigen, leider nicht andauernden – wie es vorausgesetzt wurde – politischen Mittel zur Unterstützung der tschechischen Interesse.